

SOCIALNA MISEL

LJUBLJANA

L. V.

1 · 9 · 2 · 6

ŠT. 10.

VSEBINA 10. ŠTEVILKE Z DNE 1. OKTOBRA 1926.

Članki in razprave:

Erjavec Fr.: Naša krivda	stran	217
Lilleg M.: O francoskem sindikalizmu. (Konec prih.)	"	220
Dr. K. D.: Razvoj naših delavsko varstvenih ustanov. (Konec prihodnjič)	"	224
Radešček Fr.: Ideje in smeri na delu za zedinjenje. (Dalje prihodnjič)	"	229
Erjavec Fr.: Pregled zgodovine socialističnega gibanja med Slovenci. (Dalje prihodnjič)	"	231

Pregled:

Politični pregled:

Zunanje politični dogodki. (Fr. S.)	"	235
Notranje politični dogodki. (Fr. S.)	"	235

Kulturni pregled:

Zalosten dokument. (Fr. Erjavec.)	"	236
Literatura	"	237

Socialni pregled:

Delavska zbornica. (Konec prihodnjič. — F. E.)	"	237
Kakšno naj je stališče našega uradništva nasproti vprašanju redukcije plač. (Konec. — A. Lajovic.)	"	238
XIII. socialni teden »Azione Cattolica« v Genovi. (K.)	"	239
H. Pesch: Des wissenschaftlichen Socialismus Irrgang und Ende. (F. E.)	"	239
Popravek. (Dr. A. Gosar.)	"	239

Gospodarski pregled:

Volitve v Zbornico za trgovino, obrt in industrijo. (X.)	"	240
--	---	-----

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsakega prvega v mesecu. — Urejuje jo in oblastem odgovarja Fran Erjavec, na čigar naslov (Ljubljana, Poljanska cesta štef. 18) je pošiljati tudi rokopise. — Upravništvo je v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportažni oddelek, Poljanski našip 2. — Za Italijo je poverjeništvu v Gorici, Via Carducci 2. Naročnina za vse leto znaša 50 Din, za Italijo 25 lir, za ostalo inozemstvo 60 Din. — Izdajatelj: Dr. A. Gosar, Ljubljana. — Tiska jo Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani, za katero odgovarja Karel Čeč.

Fran Erjavec:

Naša krivda.

(Prispevek k slovenskemu vprašanju.)

Slovensko ozemlje leži na geografično ter politično enem najvažnejših delov Evrope in spada po izredni pestrosti svojih naravnih lepot gotovo med najlepše v Evropi. Razen tega je pa tudi malo narodov na svetu, ki so se v tako kratki dobi in v tako težkih zunanjih okoliščinah dvignili sorazmerno do take kulturne in gospodarske višine ter s tem tako sijajno dokumentirali svoje individualne notranje sile in kvalitete, kakor mi Slovenci. Če pogledamo ljudsko prosveto našega naroda, smo na prvem mestu v vsej južni in vzhodni Evropi, če pogledamo naše združništvo, smo sploh med prvimi narodi na svetu, če pogledamo našo znanost in umetnost, smo kljub pomanjkanju najprimitivnejših pogojev rodili ljudi svetovnega slovesa itd. In kljub tem dejstvom je le malo narodov v Evropi, ki bi ostali v širokem svetu tako popolnoma neopaženi in nepoznani.

Če smo odkriti, moramo priznati, da nas je poznal pred vojno razen Čehov in Hrvatov še celo v domači državi povprečni izobraženec kvečjemu po imenu, dočim velja n. pr. danes med Nemci, ki niso znani kot slabi poznavalci tujih krajev in narodov, že za (kakor trdi H. Wendel) pravcatega slavista oni, ki razločuje Slovence od Slovakov in Slavoncev, a v zapadni Evropi, ki vodi danes svet, da drugih krajev niti ne omenjam ne, pa sploh malokdo ve za našo eksistenco. Da v teh razmerah Slovenci politično kot narod vsaj izven naših državnih mej tudi prav nič ne pomenjamo, je jasno. To nam najlepše dokazuje n. pr. vsa predvojna, medvojna in povojna literatura o balkanskem in avstro-ogrskem vprašanju, ki skoro nikoli in nikjer Slovencev niti ne omenja ne, ker si z nami nikoli in nikjer nobenemu niti računati ni zdelo vredno.

In mi se te svoje absolutne politične inferiornosti niti prav zavedali nismo nikoli, kaj šele, da bi si kdaj zaradi tega belili glave. V svoji kampanjski politiki, ki smo jo vodili v vsej naši preteklosti, smo se sicer tu in tam posluževali tudi večjih in širših gesel, a v bistvu je bil na zunaj vendarle do danes naš simbol Cankarjev Anastasius von Schiwitz, s svojim: »Verzeihung! Ich, Majestät, ich kann nichts dafür!... Aus Krain!«¹

¹ Pretežna večina našega izobraženstva, ki bi moralo hoditi kakor baklja pred ljudstvom, je taka še danes, saj tvori n. pr. jedro one stranke, ki v svojem hlapčevstvu

Doma smo znali vzbuditi v ljudstvu še dokaj politične zavednosti in mu dati tudi nekaj politične izobrazbe, čeprav še ne dovolj, tudi politična grupacija našega naroda po svetovnih naziranjih ima gotovo mnogo pozitivnih strani, ker je to znak globljih načel tudi v politiki, toda da bi se znali v svoji celokupnosti uveljaviti tudi napram zunanjemu svetu kot samostojen in upoštevanja vreden faktor, čeprav številčno majhen, na to pa skoro niti mislili nismo nikoli. V velikih trenutkih (n. pr. l. 1848., 1917./18.) smo kar instinktivno še našli pravo politično linijo, toda na njej navadno niti sami doma nismo vztrajali,² kaj šele da bi skušali pokazati to linijo tudi tujcu kot izhodišče celokupne naše nacionalne politike. Pred vojno smo n. pr. vedeli, da se borimo za narodno enakopravnost v šoli in v uradu, a kaj je pravzaprav naš narodno politični cilj, si niti sami nismo bili prav na jasnem, zato je tudi popolnoma razumljivo, da v Avstriji izrazitega slovenskega vprašanja dejansko ni bilo.

Pri teh razmerah je tudi lahko umljivo, da so nas našli še vsi veliki dogodki popolnoma nepripravljene. Če sem poprej dejal, da smo sicer našli v odločilnih trenutkih še dokaj hitro svojo politično linijo, nam pa ravno ti važni trenutki sami najbolje dokazujejo resničnost zgorajšnje trditve, kajti še vselej, ko se je za desetletja odločalo o naši usodi, smo bili tepeni. Od l. 1848. dejansko nacionalno nismo imeli ničesar, a l. 1918. je bilo za nas deloma vprav katastrofalno, če se spomnimo, da živi cela tretjina našega naroda v dveh tujih državah in v popolnem brezpravju.

Mi smo bili in smo menda še danes tako naivni, da mislimo, da bere naše časopisje in posluša naše svečane resolucije vsaj pol sveta, dočim nas dejansko ne čujejo niti do Zagreba, kajti metode našega političnega uveljavljanja so mnogo, mnogo prerevne. Nacionalne boje Ircev je napeto zasledoval ves svet, skoro vsak otrok v Evropi je vedel za poljske zahteve, makedonsko vprašanje se pogosto imenuje v angleškem parlamentu itd., zato preko teh vprašanj v važnih trenutkih tudi nihče mogel ni ter jih je bilo treba ali jih pa še gotovo bo treba v dogledni bodočnosti tudi rešiti. Toda kdo na svetu misli na rešitev našega slovenskega vprašanja, če se pa nikomur pod solncem niti ne sanja ne, da sploh obstoja? In vendar ga na Slovenskem najbrž ni, ki bi resno mislil, da bomo kdaj sami, le s svojo lastno silo dobili nazaj izgubljene primorske in koroške kraje ter sami priborili zedinjeni Sloveniji samostojno in enakopravno mesto v

pred Srbi sistematično omalovažuje in ubija vse, kar je slovenskega, a ravno iz teh krogov prihajajo neprestano trditve o hlapčevskem značaju našega naroda, čeprav je dejstvo, da se rekrutirajo pri nas hlapčevski značaji zgolj iz vrst gotovega dela izobraženstva.

² Na zedinjeno in avtonomno Slovenijo, ki je bila l. 1848. naše geslo, smo v naslednjem dvajsetletju popolnoma pozabili in danes vztraja na slovenskem narodnem programu n. pr. le SLS, dočim se prav vse druge naše politične stranke izživljajo in celo odkrito propagirajo poniževalno politiko pobiranja drobtinic ter skušajo uporabljati v boju proti SLS ravno njeno načelno in dosledno vztrajanje na tem programu kot najmočnejše orožje, kar je gotovo več kot značilno.

družini federativno združenih jugoslovanskih narodov, ki je in bo slejkoprej končna politična zahteva slovenskega naroda.

Najznačilnejše je, da nas v tem pogledu vsa dosedanja lastna razočaranja in vsi mnogoštevilni tuji zgledi niso še prav nič naučili. Če se imajo celo Čehi in Poljaki, katerih je neprimerno več nego nas Slovencev, zahvaliti za dosego svojih nacionalnih aspiracij v prvi vrsti tuji pomoči, je tudi več kot gotovo, da jih ne bomo dosegli mi nikoli brez tuje pomoči. Toda kdo naj nam pomaga, če pa niti za našo existenco nihče ne ve in seveda še manj za to, da kaj zahtevamo. Čehi in Poljaki so desetletja informirali ves kulturni svet o sebi, iskali stikov z najrazličnejšimi realnimi faktorji po vsej Evropi, izdajali knjige in liste, vrivali so se vedno in povsod, kjerkoli so se imeli priliko pokazati evropski javnosti, uveljaviti svojo existenco in opozoriti na svoje zahteve. A mi Slovenci? Kaj smo naredili v tem pogledu doslej? Ali imamo kot narod kakršenkoli stik s komurkoli v Evropi? Ali smo genili po mirovni konferenci samo s prstom, da bi opozorili koga naše in na svoje zahteve? Ali smo izdali doslej eno samo publikacijo za širšo francosko, angleško, nemško javnost, kjer bi mogla dobiti ta vsaj najelementarnejše informacije o nas? Imamo sicer kopice najrazličnejših institucij, ki si lastijo naslov, da zastopajo narod ali služijo narodu, imamo dolgo vrsto poklicanih in nepoklicanih narodnih besednikov, ki nam deklamirajo o naših »svetih pravicah«, toda še nihče ni čutil potrebe, da bi stopil čez slovenski prag in povedal, da smo tu in da se nam godi krivica pred Bogom in pred ljudmi. Mi smo žal tako majhni, da nas tujec nikoli ne bo opazil sam od sebe, zato je in bo naša važna naloga v tem, da ga sami opozarjamo nase. Sem bi morali usmeriti našo samopomoč, če nočemo, da bodo šli zopet mimo in preko nas, ko bodo prihodnjč krojili usodo narodov, kar se utegne zgoditi poprej nego pričakujemo.

Niti veliki narodi si ne morejo privoščiti tako lehkomišelnih ekskluzivnosti, skoro megalomanskega zanašanja na lastno moč in nekake fatalistične brezbriznosti, kakršno dosledno kažemo mi Slovenci. Uveljavljenje narodov je vedno odvisno od številnih komponent in čim šibkejši je, tem važnejša je zanj tudi zunanja propaganda, to nam menda dovolj glasno kaže vsa novejša zgodovina. Toda mi nismo doslej smatrali za potrebno informirati niti široke srbske publike o nas in o naših zahtevah. Da, doživeli smo in še doživljamo to sramoto, da je klika renegatskih politikantov, katero vzdržuje na njeno neizbrisno sramoto tako zvano napredno slovensko izobraženstvo, sistematično vtihotapljala in se vtihotaplja v srbski tisk najgrše denunciacije in klevetanje ogromne večine slovenskega naroda, niso se sramovali izdajati niti posebnih brošur, s katerimi so uspešno skušali oblatiti herojsko medvojno borbo celokupnega slovenskega naroda za osvobojenje, toda za mirno in objektivno informacijo širše srbske javnosti nismo storili doslej še prav ničesar, čeprav vladajo tam doli o nas še tako neverjetno absurdni pojmi, da je nedavno resno trdil visok belgrajski dostojanstvenik slovenskemu posiancu, da

dobivajo poslanci SLS denarno plačo tudi od — Vatikana. Mi se neprestano posmehujemo in jadikujemo zaradi nepoznanja, katerega izražajo Srbi vedno in povsod glede našega naroda in naših prilik, toda kaj smo pa doslej še storili, da bi jih seznanili z nami? Bodimo odkriti in pošteni; več Srbov je že prišlo v Slovenijo nego Slovencev južno od Belgrada³ in tudi ko prihajajo k nam, jih skoro dosledno ignoriramo, da morajo črpati svoje informacije le v onih renegatskih krogih, ki so izdajali zgoraj navedene denunciantске brošure.

Če vsa ta dejstva nekoliko premislimo, moramo priznati, da smo zagrešili na tem polju doslej že mnogo, premnogo, kajti dosledno smo zanemarjali in podcenjevali realnost, ki je dejansko zlasti za šibke narode velevažnega pomena. Skrajni čas je zato, da se tega zavemo in da skušamo popraviti zamujeno. Poklicani so za to v prvi vrsti, če ne izključno le oni faktorji,⁴ katerim je slovenski narod odkrito poveril zastopstvo svoje pravde.

³ In še oni, ki so zašli med srbsko ljudstvo, so bili po večini taki, ki so le sramotili spotoma svoj lastni rod, kar nam kaže več vprav kričečih slučajev iz zadnjih let.

⁴ Značilno za nas je, da pripravlja Mohorjeva družba sedaj že drugič knjigo o Srbih. Ali bi n. pr. ne koristila slovenski kulturi in slovenskemu narodu več, če bi izdala sedaj za Srbe knjigo o Slovencih ter poskrbela, da pride vsaj v vsako srbsko mesto, ne pa pustila, da pripravlja tako delo — dr. Franc (Ferid) Ilesić.

Milan Lilleg:

O francoskem sindikalizmu.

(Nadaljevanje.)

Ideološka filozofija sindikalizma pa je filozofija dejanja — akcije — in to prav pred vsem direktne akcije delavstva samega. Indirektno akcijo, ki je po nazorih sindikalizma princip demokracije ter njenega naslednika, parlamentarnega socializma, pa sindikalizem odločno odklanja.

Ako pojmujeemo praktični sindikalizem kot produkt praktičnega udeleževanja delavstva, potem lahko imamo teoretični sindikalizem za produkt nekakega razočaranja intelektualno visoko stoječih mož nad političnim, gospodarskim in filozofičnim življenjem, kakršno je vladalo v zadnjih desetletjih 19. stoletja v Franciji. In kot del splošne in nove intelektualne struje nanovo probujajočega se idealizma, ki se je pričel pojavljati v Evropi začetkom 90tih let preteklega stoletja, zahteva tudi sindikalizem renesanso idealizma aktivne akcije. Temu izrazitemu voluntarizmu, ki v svoji zadnji konsekvenci nasprotuje vsakemu intelektualizmu, morejo pripadati samo možje zelo močne volje. Sindikalizem ne pripoznava kompromisov. Biti hoče reakcija »proti« počasnosti, neokretnosti, nedelavnosti in nezmožnosti demokratičnega delovanja ter hoče biti vedno le zastopnik one manjšine, ki je sestavljena iz elite energičnih

in odločnih borcev. Poudarja sicer važnost osebnosti in osebne akcije poedincev, ne soglašaja pa pri tem s skrajnim individualizmom kakega Nietzscheja ali Stirnerja, in to radi tega, ker se bojuje za dobrobit celotne skupnosti onih individujev, ki tvorijo delavski razred.

V pogledu socialnega in gospodarskega razvoja so sindikalisti pripadniki historičnega materializma marksistične observance.

Po filozofskem pojmovanju pa bi morda lahko determinirali sindikalizem kot poizkus sinteze med Nietzschejevo »elitno« zavestjo, Bergsonovim idealizmom in Pascalovim mysticizmom. Ker se sindikalisti smatrajo za manjšino, jih ta nazor sili k najčvrstejšemu delovanju ter iz mitosa svojih naziranj črpajo za to delo potrebne energije. Kot reakcija proti dekadenci strankarskega socializma, ter v boju proti buržuaziji je sindikalizem produkt duševno visokostoječih mislecev, ki skušajo v svoji visoko razviti duševni kulturi pritegniti v svoj ideološki delokrog s prirodnim razumevanjem tudi najpreprostejše ljudstvo. V ideologiji gospodarstva pa je sindikalizem nasprotnik vsega racionalnega ter je po sindikalističnem pojmovanju gospodarsko delujoč in produktiven le tisti, čigar delo je usmerjeno na direktno proizvodnjo vrednot.

Seveda pa so med teorijo in prakso sindikalizma velike divergence. Povsem razumljivo je, da velika večina delavcev ne more slediti temu globoko zasnovanemu intelektualizmu, ki raziskuje in razlaga človeštvo iz svoje notranjosti, iz nagonске in etične strani dolžnosti, mesto da bi izhajal iz pravice do dela in uživanja, kateri postulati bi bili širokim slojem gotovo bolj razumljivi. In vendar poskuša biti sindikalizem sinteza med teorijo in prakso. Na polju ekonomije poskuša sintetičnim potom razrešiti nasprotstva med posestvom in svobodo, na polju politike nasprotstva med nacionalizmom in kosmopolitizmom, v etiki pa nasprotstvo med svobodo in dolžnostjo. Vedna vsebina te sinteze pa je dejanje in vedno le aktivno dejanje. — —

V današnji človeški družbi sta dva si nasprotujoča razreda: »oni, ki posedujejo ne da bi delali — kapitalisti — in oni, ki delajo, ne da bi posedovali — proletarci —«. Prvi si stvarjajo svoja premoženja na račun delavca, ki je na milost in nemilost predan raznim delodajalcem ter si s svojim delom komaj vzdržuje svojo rodbino in svoje življenje. Ker je kapitalist v posesti produkcijskih sredstev, si prilasti delež od delovnega donosa delavca, ne da bi temu za to izročil primerno odškodnino ali protivrednost. Zato zaključujejo sindikalisti, da je lastnina tatvina: »La propriété c'est le vol!« (Proudhon, 1840 »Qu'est-ce que la propriété?«). In ta nazor potem upravičuje boj proti podjetnikom, proti izkoriščanju in podjarmljenju delavstva ter upravičuje — razredni boj —. In v »Mouvement Social« piše Lagardelle: »Ako je socializem razredni boj, potem je socializem tudi v sindikalizmu, ker izven sindikalizma ni razrednega boja.« Po njegovem lahko tako parlamentarni kakor tudi anarhistični socializem realizira razredni boj in v svoji kritiki kapitalističnega družabnega reda gre sindikalizem s socializmom paralelno pot. Že mednarodna de-

lavska asociacija je bila proklamirala, »da je podjarmljenje delavca po kapitalu izvor vseh političnih, moralnih in materialnih odvisnosti in da mora izvršujoča se emancipacija delavstva biti delo in uspeh samega delavstva.

V svoji kritiki države in njene oblike se sindikalizem približuje anarhizmu. Državo, katere vrhovna naloga je vzdrževati javni red, popolnoma negira.

Želja po brezobzirni izvedbi principa razrednega boja vodi logičnim potom do zanikanja pojma »narod«. Edinole dva velika družabna kompleksa sta tu ter si nasprotujeta. Država ni po sindikalističnem naziranju nič drugega kakor »koercitivni mehanizem« v rokah enega bloka, kateri se radi svoje jačje pozicije dvigne do vladajoče manjšine. Dočim je poskušala marksistična šola guesdistov podrediti državni mehanizem svoji volji ter ga prepojititi s socialistično vsebino, gre sindikalizem v svojem konsekventnem izvajanju še dalje ter hoče mehanizem države v svoji popolni celoti zavreči. Pojma države pa tudi zato ne pripoznavajo, ker ni v nikakem odnosu z ekonomijo ter je izraz neproduktivne oblike: »tout ce qui n'est pas fonction de l'atelier doit disparaître, donc en premier ligne l'état qui représente par excellence la société non productrice, la société parasitaire« (Berth). Naj se država pojavi v katerikoli obliki, popolne enakosti svojih prebivalcev nikoli ne more osigurati. Demokracija ni nič drugega, kakor vladanje enega razreda. Ako ta prestane, prestane tudi demokratični princip majoritete, in tudi splošno volilno pravo, ki je samo iluzija teoretične enakosti, in ki samo tudi še pripomore, da se resnično dana neenakost tudi nadalje še vzdržuje.

Veliki strankarski razdori zadnjih trideset let in nedelavnost socialističnih ministrov je naziranja sindikalistov le podpiralo, da revolucionarna manjšina, takoj ko pride do vlade, že v najkrajšem času pozabi na svojo revolucionarno misijo, svoj program zvedeni in končno pristane pri kompromisni politiki. Iz sindikalističnega antietatizma pa rezultira tudi antipatriotizem. Že Marx je poudarjal, da proletarec nima domovine, odnosno, da ima svojo domovino tamkaj, kjer mu je dana možnost, zaslužiti si svoj kruh. Buržujji so patriotje, ker jim ščiti država premoženje in posest; delavec pa nima drugega, kakor neodgovarjajočo plačo za svoje delo. Podlaga tega problema leži v potrebni ločitvi med producentom in državljanom. Kajti kot producent nima delavec domovine, pojem državljana pa mu je povsem sekundaren, kajti moralna veličina, imeti svojo nacijo, se vedno pokori osebnim, gmotnim interesom.

Zelo vehementno kritikuje revolucionarni sindikalizem sistem parlamentarnega zastopstva. Tukaj smatra socializem socialistično gibanje za politično, dočim si sindikalizem v tem pogledu prisvaja Prudhonovo naziranje ter točno razlikuje med političnimi in ekonomskimi elementi. Med stranko in razredom so zelo velike in bistvene razlike. Strankarski organizem smatra delavca le za volilca in stranka je skupnost

mišljenj in naziranj, ki se v svoji vsebini in smeri ravno tako menjavajo, kakor nazori poedinega človeka. Razredni organizem pa vidi v delavcu edino in samo člana ekonomske družbe in je torej razred interesne skupnosti, ki jo je združil vitalni egoizem v potrebi, vzdrževati in razvijati življenje.

Socialistična politika v parlamentu ni drugo in tudi drugo ne more biti, kakor kompromis in sindikalisti so celo prepričani, da znači socialistična parlamentarna politika opustitev socializma! Parlamentarni socializem nikoli ne more uresničiti razrednega boja. In zato zaključuje sindikalizem, da se razredni boj lahko izvede samo na temelju razreda, torej v ekonomiji. Strankarski boj pa ima tudi svojo upravičenost, toda oba dva boja se morata voditi povsem ločeno drug od drugega. Vodilna deviza pa mora biti: strokovna organizacija pred stranko, poklicna opredelba pred strankarsko opredelbo.

Sindikalizem je antietatist, antipatriot, antiparlamentaren in v svoji daljnji konsekvenci tudi antimilitarističen. Vojaštvo je vedno le ona pretorjanska straža, ki stoji v službi kapitalizma. Pri vsakem štrajku stoji vojaštvo ob strani podjetništva. V vsakem konfliktu, v vsaki nacionalni, kontinentalni ali kolonialni vojni se po sindikalističnem naziranju žrtvuje delavski razred v korist kapitalističnega podjetništva.

V svojem antimilitarizmu ne gre sindikalizem povsem skupno s socializmom in njegovimi teorijami, ki si hočejo prisvojiti javno oblast. Večina socialistov si je prisvojila idejo o državi; kot internacionalisti pa hočejo imeti mir med narodi, a ne želijo, da bi izginili nacionalni organizmi. V tem pogledu se sindikalizem prej pridružuje anarhizmu kakega Bakunina ali pa antimarksistični frakciji internacionale.

Proti kapitalističnemu državnemu in gospodarskemu redu se bojuje sindikalizem z direktno akcijo strokovnih organizacij ter vsaki parlamentarni akciji preferira ono svojega poklicno organiziranega delavstva. Direktno delovanje je »revolucionarna akcija«, in to radi tega, ker se ona ne ozira na buržujsko zakonodajo in ker je njen cilj; prinestiboljšanje, kar pomeni zmanjšanje buržujskih privilegijev. Kot samopomoč v pravem pomenu besede pa je direktna akcija delovanja samega delavca, ki znači apel na lastne delavske sile, apel na čut iniciative in odgovornosti in hoče tako povečati odločilno sposobnost delavca. Princip »junških manjšin« ne predpostavlja kvantitete, temveč kvaliteto, kajti elitna četa bojujočih se delavcev pritegne za seboj vso ostalo maso.

Sredstva, katerih se poslužuje direktna akcija, so: cestne in druge demonstracije, sabotaža, ca-canny, label, bojkot, štrajk in kot »ultima-ratio« generalni štrajk. Preobširno bi bilo, ako bi se hoteli baviti s podrobnostmi, pogledati hočemo samo štrajk, ki je najbolj poznano sredstvo direktne akcije. Sorel nekje naglašča, »les grèves ont engendré dans le proletariat les sentiments les plus nobles, les plus profonds, les plus moteurs qu'ils possèdent«. V interesnem konfliktu dveh strank pomaga štrajk šibkejši stranki, da si s silo pridobi zaželjeno ekonomskoboljšanje.

Tudi ako so delavci prisiljeni popustiti v svojih zahtevah, je psihološki pomen štrajka vseeno še vedno odločilen faktor za agitacijo, za okrepitev odporne sile ter tudi probuja indiferentne delavce iz letargije. K štrajku, kot sredstvu za ustavitev vsakega produkcijskega delovanja, moramo tudi še omeniti »silo v štrajku«, ki se uporablja proti kršilcem štrajka, proti delavoljnim in proti buržujski državi. Vsi delni štrajki in ostala bojna sredstva pa delujejo v smeri zadnjega cilja sindikalistov, za dosego »coup finale«, to je za uresničenje generalnega štrajka, s katerim se namerava končati vsako mezdno delovanje ter uničiti kapitalistično podjetništvo. Po sindikalistični ideologiji pa je generalni štrajk v tem, da se ustavi vsaka produkcija v vseh delovnih panogah za dobo onih par dnevov, ki bodo potrebni, da prevzame in se polasti proletarijat vseh obstoječih vrednot, ki so potrebne za izvrševanje in produciranje ekonomskih dobrin.

Ideja generalnega štrajka izvira iz gibanja francoskega delavstva 70. in 80. let, ter se je ta problem že na prvih delavskih kongresih zelo obširno obravnavalo. Razni parcijelni štrajki, ki so se začeli precej močno pojavljati, so po ponesrečenem uporu komune zelo pojenjali. Šele uspeh ameriških sindikatov, ki so s pomočjo anarhistov potom generalnega štrajka 1. maja l. 1886. proklamirali osemurni delavnik, je v Franciji navno oživil to gibanje.

(Konec prihodnjic.)

Dr. K. D.:

Razvoj naših delavsko varstvenih ustanov.

Ideja, da je posebno zakonsko varstvo delavčevega zdravja in življenja potrebno že zaradi splošne in narodno gospodarske koristnosti, je stara komaj dobrih sto let. Preden je pri posameznih zakonodajalcih prodrla ta zavest, je bilo razmerje delodajalca do delavca popolnoma svobodno, to se pravi: prepuščeno prostemu dogovoru. V praksi je ta svoboda seveda pomenila prekomerno izrabljanje in izkoriščanje brezpravnega delavstva. Edino s stališča humanitete se je v poedinih slučajih skušalo omiliti in zboljšati položaj delavskega sloja.

Za časa reform v industrijski zakonodaji se je v začetku prošlega stoletja pojavila na Angleškem posebna institucija v svrhu delavske zaščite. Anglija je bila prva država, ki je uvedla nekaka obrtna nadzorništva. Po vzorcu teh »factory inspectors« so uvedle posebne državne organe, ki naj bi nadzirali vse obrtno in industrijsko delovanje, še druge evropske države. Bile so to kraljevina Saška, Prusija in Švica. Avstrija je sicer že v drugi polovici 18. stoletja poznala slično ustanovo tako zvanih »manufakturnih komisarjev« in »komercialnih inspektorjev« na Češkem ter »fabriških inspektorjev« na Nižjem Avstrijskem, vendar je ta pojav trajal le kratek čas in kmalu so zopet te prve predhodnike poznejših obrtnih nadzornikov definitivno odpravili, njihove posle pa vrnilo poli-

tičnim oblastvom. Vendar je bil njih delokrog precej ozko začrtan; poverjeno jim je bilo nadzorstvo industrijskih obratovalnic in naznanjanje opaženih nedostatkov. Pravice odrejati in izdajati odloke niso imeli, pač pa posvetovalno pravico in izvesten vpliv na obrtno šolstvo.

Šele celo stoletje kasneje se je prekinjena tradicija nadaljevala. Z zakonom z dne 17. junija 1883 »o postavitvi obrtnih nadzornikov« je bil v Avstriji položen temelj smotrenega državnega nadzorstva nad izvrševanjem delavsko varstvenih predpisov. S posebno naredbo je bilo nato ozemlje avstrijske države razdeljeno na devet nadzorniških okrožij. Slovenske dežele so bile razdeljene pod dvoje nadzorništvev; Koroška pod VIII. nadzorniško okrožje (s sedežem v Bolcanu na Južnem Tirolskem), vsa ostala slovenska zemlja pa pod IX. okrožje, ki je imelo sedež v Gradcu. Dne 1. februarja 1884 leta so obrtni nadzorniki začeli s svojim uradovanjem.

Zakonodajalca so v prvi vrsti vodili obče humanitarni oziri, kar je jasno razvidno tudi iz celotne stilizacije zakona, ki položaj in pravice delavstva zboljšuje bolj v nekem splošnem človečanskem pogledu, nego strogo pravniško. Ker je pred petdesetimi leti socialno politična zakonodaja v liberalni Avstriji bila še v povojih, zakonodajalec tudi ni hotel vzbuditi vtisa, da je ta zakon naperjen proti delodajalcem. Tako je prišlo, da je avstrijski zakon o obrtnih nadzorništvih, ki je bil posnet po pruskem, v marsičem pomanjkljiv in nezadosten.

Kot nalogo obrtnih nadzornikov navaja zakon nadzorstvo nad izvrševanjem zakonskih predpisov o

1. napravah in uredbah, ki so jih podjetniki v varstvo delavskega življenja in zdravja dolžni izvršiti v delavnicah in stanovanjih;
2. o uporabi delavcev, o dnevnem delovnem času in običajnih prekinitvah dela;
3. o delavskih seznamih in knjižicah, o delovnih redih in izplačevanju mezde;
4. o obrtniški izobrazbi (pouku mladostnih pomagačev);
5. o preiskovanju vzrokov obratnih nezgod;
6. stavljanje predlogov za izkazane potrebne upravne in zakonodajne odredbe in
7. izdajanje rednih poročil.

Razen navedenih nalog so imeli obrtni nadzorniki še te, da bi pomagali obrtnim oblastem kot poročevalni in svetovalni strokovni organi v vseh obrtnih stvareh, ki se tičejo varstva delavskega življenja in zdravja.

Polovičarski značaj zakona se kaže v navodilih, ki jih daje obrtnim nadzornikom, »da naj s svojim dobrohotno nadzirajočim delovanjem ne zagotové samo pomožnemu delavstvu zakonskih blagodati, temveč da naj obenem tudi tehtno podpirajo podjetnike v izpolnjevanju zakonskih zahtev«. Dalje naroča nadzornikom, naj med interesi obeh slojev na podlagi svojega strokovnega znanja in izkustev pravično posredujejo. Napram

delodajalcem in delojemalcem naj si pridobe zaupniški položaj, ki jih bo usposabljal, da bodo mogli pripomoči k ohranitvi in sklopitvi dobrih odnošajev med njimi.

Obrtni nadzornik je dolžan in upravičen, da ob vsakem času pregleda vse obrtniške prostore in delavska stanovanja, dalje da zasliši vsako v podjetju zaposleno osebo o stvareh svojega delokroga, da zahteva na vpogled odobritvene odloke in načrte obratovališč. Podjetnik, ki bi se upiral izvršiti gornje dolžnosti, zakrivi prestopok obrtnega reda.

Če nadzornik opazi, da se posamezni delavsko varstveni predpisi nezadostno ali pa sploh ne izvršujejo, mora zahtevati od podjetnika, da pomanjkljivosti odstrani. Če pa tega ne bi storil, ga mora naznaniti pristojni obrtni oblasti I. stopnje (okrajnemu glavarstvu), da uvede običajno uradno postopanje. Neposredne kaznovaine in izvršne pravice obrtni nadzorniki niso imeli. Kljub občutnim pomanjkljivostim je bil zakon, ki sicer ni dovolj poudarjal p r a v n e g a temelja delavskega varstva, važen korak za napredek socialno varstvene zakonodaje.

Z naglim naraščanjem službenih poslov se je hitro množilo tudi število nadzorniških okrožij in osebja. Leta 1901. je bilo že 24 okrožij. Južna Štajerska s Kranjsko je spadala pod nadzorništvo v Gradcu, za Koroško je bil sedež v Celovcu, za Primorje v Trstu. Leta 1903. je bilo ustanovljeno IX. obrtno nadzorništvo v Ljubljani. Njegov delokrog je obsegal vso vojvodino Kranjsko. Za Trst, Goriško-Gradiščansko in za kopersko okrajno glavarstvo v Istri je bilo ustanovljeno posebno (X.) nadzorništvo v Trstu. Leta 1914. je bilo v vsej Avstriji 39 nadzorniških okrožij in 3 specialna nadzorništva: na Dunaju (prometno), v Pragi (za vodne ceste) in posebno nadzorništvo za plovbo. — Prvi obrtni nadzornik za večino slovenskih pokrajin je bil graški vladni svetnik dr. Valentin Pogatschnigg, prvi nadzornik v Ljubljani pa ing. Ján Šantrůček.

Ob prevratu je bilo torej slovensko ozemlje razdeljeno med štiri okrožja. Slovenska Koroška je spadala pod celovško nadzorništvo. Graško je obsegalo tudi okrajna glavarstva: Celje, Konjice (Mozirje), Maribor, Ptuj, Radgona, Slovenjgradec, Lipnico, Ljutomer in Brežice. Za Kranjsko je bilo nadzorništvo v Ljubljani, za Primorsko (Trst, Goriško-Gradiščansko in Koper) pa v Trstu.

V ostalih pokrajinah Jugoslavije je bilo koncem vojne obrtno nadzorništvo takole urejeno:

1. Za Dalmacijo z večino Istre (brez Kopra) in z otoki, kjer je veljal avstrijski zakon, je bil sedež obrtnega nadzorništva v Zadru.

2. V Hrvaški, Slavoniji in v Bački je bilo 9 nadzorništev: Zagreb, Osijek, Mitrovica, Reka, Temešvar, Szegedin, Pečuj, Subotica in Veliki Bečkerek. Pravni temelj je tvoril zakon XXVIII. z dne 11. dec. 1893. Nadzorovanju je bila podvržena samo velika industrija, dočim se zakonske določbe niso nanašale na obrt in na trgovino. V delokrog obrtnih nadzornikov je spadalo tudi nadziranje in pregledovanje parnih kotlov,

dočim je bila ta služba v Avstriji strogo ločena. V glavnem so bila določila navedenega ogrskega zakona slična avstrijskim.

3. V Bosni in Hercegovini je bilo obrtno nadzorstvo urejeno z naredbo z dne 9. aprila 1907. Za obe pokrajini je bilo eno nadzorništvo v Sarajevu.

4. Na ozemlju predvojne kraljevine Srbije z novoosvojenimi kraji na jugu se institucija »privrednih inspektorov«, katero pozna že »zakon o radnjama« z dne 29. junija 1909, ni nikdar oživotvorila, kakor so ostala zgolj na papirju tudi skoro vsa ostala določila tega zakona. »Privrednim inspektorjem« je zakon določeval obsežne pravice, večje celo, nego so jih imeli bivši avstrijski obrtni nadzorniki, obenem je bil pa tudi njihov delokrog znatno širši. Priznано jim je bilo celo čelno pravo kaznovanja.

5. V Črni gori vsled nerazvite obrtniške in industrijske delavnosti ta ustanova ni bila tako nujno potrebna in je ostala nepoznana.

Ker je bilo to v posameznih delih države tako različno stanje nevzdržno, je bila v ministrstvu za socialno politiko izdelana spomladí l. 1920. uredba o organizaciji enotnega nadzorstva za vso državo. Vsled raznih ovir (tudi političnega značaja) ta uredba dolgo časa ni bila sankcionirana. Navzlic temu je ministrstvo odločilo dne 21. aprila 1920, da se organizirajo posebni uradi »inspekcije dela« in da začno s poslovanjem. Z odlokom z dne 10. julija l. 1920. je bilo vse ozemlje države razdeljeno na 18 inspekcijskih okrožij. Dočim so po prevratu uradovala brez prekinjenja samo tri nadzorništva: v Ljubljani, v Sarajevu in v Splitu (kamor se je iz Zadra preselilo dalmatinsko nadzorništvo), je leta 1920. že poslovalo, oziroma pričelo s poslovanjem 12 inspekcij dela.

Vendar predstavlja prvi pravni temelj organizacije obrtnega nadzorstva v naši državi šele »Uredba o inspekciji dela« z dne 21. maja 1921, kateri so brzo sledile: »Uredba o specijalni inspekciji pomorske plovbe«, »Uredba o specijalni inspekciji prometnih podjetij« ter »Uredba o specijalni inspekciji za domačo in hišno industrijo«, vse z dne 23. avgusta 1921. Vendar do praktične izvršitve poslednjih dveh uredb ni prišlo.

Z ministrsko naredbo z dne 7. septembra l. 1921. je bila država razdeljena na 21 inspekcijskih okrožij s sedeži: Ljubljana, Celje, Maribor, Belgrad I. in II., Niš, Čačak, Skoplje, Novi Sad, Veliki Bečkerek, Sušak, Zagreb, Osijek, Bjelovar, Mitrovića, Split, Dubrovnik, Sarajevo, Tuzla, Travnik, Banjaluka. — Od teh jih je leta 1922. uradovalo že 16. — Z uredbu o inspekciji dela se je dotedanja organizacija obrtnega nadzorstva postavila na povsem nov in enoten pravni temelj. Značaj institucije se je docela spremenil. Dočim so bila prej obrtna nadzorništva strokovni uradi, podrejeni pokrajinskim upravnim oblastem, so nadzorniki dela podrejeni neposredno ministrstvu za socialno politiko. Značaj delavsko varstvenega urada je izrazito podčrtan. Dalje je delokrog močno razširjen napram avstrijskim obrtnim nadzorništvom. V pristojnost nadzorništva dela spadajo vsa industrijska, obrtna, trgovska

in prometna podjetja, bodisi zasebna ali javnopravna, v katerih so zaposleni civilni delavci; torej tudi taka, ki so bila doslej izvzeta (n. pr. vojaški arzenali) ter nadalje tudi vsa tista podjetja, na katera se avstrijski obrtni red ni nanašal (n. pr. gledališča, kino i. dr.). Izrečno izvzeta so pa državna prometna sredstva (železnice) in vsa rudarska podjetja, ki ostanejo še nadalje pod nadzorom prometnega ministrstva, odnosno rudarskih oblasti.

Tudi pravice in dolžnosti nadzornikov dela so znatno razširjene. Nanovo so navedene med službenimi nalogami nadzornikov sledeče:

1. Proučevanje položaja delavskega razreda in njegovih gospodarskih razmer;

2. preiskovanje vzrokov gospodarskih trenj in kriz, posredovanje pri mezdnih in drugih sporih (vendar le na zahtevo enega dela), statistika stavk, mezdnih gibanj, izporov;

3. nadzorstvo nad poslovanjem in varstvo delavskih obratnih zapornikov;

4. inšpektorji dela smejo dovajati v obrate potrebne strokovnjake, pregledati vse knjige in načrte podjetja, kolikor se tičejo zaposlitve delavstva;

5. podjetniki so dolžni redno poročati nadzornikom o vseh važnih dogodkih v svojih obratih (začetek in konec obratovanja, tehnične spremembe, obratne nezgode, obolevanja, stavke, izpore) in na zahtevo o razmerah njihovega delavstva;

6. najvažnejša pridobitev je pa pravo izdajanje neposrednih pismenih nalogov za odpravo ugotovljenih nedostatkov. Neposlušne podjetnike so politične upravne oblasti dolžne na predlog nadzornikov kaznovati. V slučaju ponovne neposlušnosti je mogoča delna in tudi splošna zatvoritev pomanjkljivega obrata, katero izreče na inšpektorjev predlog pristojno obrtno oblastvo. Istemu pristoji tudi kaznovanje prestopkov; oviranje in onemogočanje uradovanja, opustitev prijav in neizvršitev nalogov. Pri-tožbe so reševala redna sodišča.

Prav tako važna je tudi določba, da je treba vsako podjetje vsaj dva k r a t na leto nadzorovati. Zaradi pomanjkanja potnih kreditov in osebja je ta predpis neizvedljiv.

Če pregledamo vse navedene spremembe, je treba priznati, da je bil v vprašanju delavskega varstva storjen s to uredbo, ki je pravniško morda nepopolna, silen korak naprej. Položaj delavstva se je znatno izboljšal, ker je bil ustvarjen zanje poseben organ, ki je imel izrečno dolžnost varovati delavsko življenje, zdravje in socialno razmerje sploh. Prejšnja obrtna nadzorništva so bila že po svojem postanku (kot nekaka koncesija vlade delavskim političnim strankam) polovičarska in le bolj akademičnega značaja. Čeprav ugledna, so bila nadzorništva dejansko brez moči, ker upravni uradi niso bili vezani na njihovo mnenje ali predloge. Šele s to uredbo so inspekcije dela postale samostojni in od upravnih krajevnih oblastev neodvisni uradi, če odštejemo pravo kaznovanja in zapi-

ranja obratov. Bile so podrejene neposredno osrednjemu nadzorništvu dela, ta pa ministru. Zaradi te neodvisnosti in strogo enostavne organizacije je bila dana možnost, da se nadzorništvo dela razvije sčasoma v velevažno, moderno varstveno oblastvo. — Povsem moderna je določba te uredbe, da se za pomočnike inspektorjev, ki morajo imeti tehnično izobrazbo (inženjerji ali kemiki), lahko postavljajo inteligentni delavci z izvestno strokovno izobrazbo.

Uredbo o inspekciji dela je prav kmalu zamenjal »Zakon o inspekciji dela« z dne 30. decembra l. 1921., ki predvideva prav občutno znižanje nadzorniških okrožij, namreč od 21 na 10. Z naredbo z dne 25. avgusta l. 1922. je bila država razdeljena na sledečih deset okrožij: Ljubljana, Maribor, Zagreb, Osijek, Banjaluka (Tuzla), Sarajevo, Split, Niš (Skoplje), Belgrad (Čačak), Novi Sad (Vel. Bečkerek). Imena v oklepajih pomenijo središča ekspozitur poleg stoječih inspekcij dela. Pri tej priliki je Slovenija izgubila eno nadzorništvo, c e l j s k o. Njeno ozemlje se je razdelilo tako med ljubljansko in mariborsko, da se skladajo področja obeh inspekcij z mejami političnih okrožij.

(Konec prihodnjič.)

Fran Radešček:

Ideje in smeri na delu za zedinjenje.

(Nadaljevanje.)

d) Na osvitu svetovne vojne.

Daši je marsikaj bilo zaupano le nemim valovom hladne Drine, je vlada vendar dobro vedela, kaj se pripravlja v Bosni in Hercegovini in je bil zlasti Pašić o vsem temeljito obveščen.¹ To dokazuje tudi knjiga Ljube Jovanovića »Krv Slavenstva«, kjer pravi (bil je l. 1914. minister prosvete v Pašićevem kabinetu) doslovno:

»Ne spominjam se več, ali je bilo koncem maja ali začetkom junija, ko je nam (članom vlade) gospod Pašić povedal, da se »neki« pripravljajo iti v Sarajevo in tam umoriti Franca Ferdinanda, ki da bo 28. junija (na Vidov dan) prišel tja in bo slovesno sprejet.«

Tej izjavi, ki ji tudi nerazumljiv in dosleden molk Pašićev in našega zunanjega ministrstva ne more vzeti videza verjetnosti, se pridružuje tudi to,² da je baje srbski poslanik na Dunaju privatno obvestil finančnega in obenem skupnega ministra za Bosno in Hercegovino, Bilinskega, naj odsvetuje prestolonasledniku Ferdinandu prihod v Sarajevu.

¹ Ta trditev bi utegnila biti nekoliko prenačljena. Glej Seton Watsonovo delo »Sarajevo«, o kateri poročamo na drugem mestu. — Uredništvo.

² J. Jovanović, za katerega tu gre, je Setonu Watsonu izrečno izjavil, da so te vesti netočne. — Uredništvo.

Če je torej Pašić vedel, kaj se pripravlja v Sarajevu, je vedel tudi kdo vrši te priprave, namreč šef špijonažne službe, generalštabni polkovnik Dragutin Dimitrijević-Apis, voditelj »črnorokcev«. Ne samo, da bi vsak poizkus preprečitve atentata naletel na odpor oficirstva, marveč bi v takih nevarnih razmerah, v splošnem vrenju vsega srbstva, bil stavljen na kocko tudi obstoj srbske državne samostojnosti, dalje vsa tako bohotno vzklicala prosvetna delavnost ter končno tudi krepak razmah verske in nacionalne zavesti srbskega življa na obeh obalah Save in Drine.

V takem razpoloženju so zlasti srbski oficirji, begunci iz Avstrije, predvsem majorji Tankosić, Todorović, Milan Pribičević in učitelj Danilo Ilić razvili neverjetno aktivnost v službi tajne prevratne organizacije. Zakaj zavest, da pomeni oživotvoritev jugoslovanske ideje v okviru trializma smrt samostojnosti srbske in oviro srbskemu nacionalizmu, z druge strani pa zauupanje v moč in pomoč silne Rusije ter nebrzdan ponos zmagovalcev v balkanskih vojnah — vse je to, ob upoštevanju zapaljive psihoze srbskega življa v Avstro-Ogrski, moralo z neodoljivo močjo vzpodbosti srbstvo, da se je lotilo vseh sredstev v obrambo svojih interesov. Izvršitev te obrambe je vzela v svoje roke tajna prevratna organizacija »Ujedinjenje ali smrt«, ki je v svojem grbu nosila črno roko z mrtvaško glavo, dočim je vso diplomatsko akcijo vodil pokojni grof Hartwig, takratni ruski poslanik na srbskem dvoru. Hartwig je imel v Pašiću zvestega vršilca svoje volje in zato niso mogli »črnorokci« Pašiću do živega.

Razumljivo je torej, da v takih razmerah ni nihče mislil na kakršnokoli »osvoboditev« Hrvatov in Slovencev,³ najmanj pa zastopniki ruske politike na Balkanu, »beogradska porodica« in »črnoroški oligarhisti«. Pač pa je bilo med njimi dokaj takih, ki so z neprikrito radostjo pozdravili sarajevski atentat in temu sledeče grmenje topov z bežanijskih vrhov nad Belgradom, ker so si iz razvoja vojnih dogodkov obetali priti končno vendarle na svoj račun.

Sedaj pa vprašam: Ali je v takem ozračju sploh mogoče misliti na kakršnokoli drugo vsaj vzporedno vzgojo srbskega ljudstva, ki ne bi bila usmerjena v čisto vojaško-velikosrbijanskem duhu, ki je izključeval na Balkanu vsakršno delitev moči in ki sta mu bila Bolgarija in Hrvaška samo geografska pojma za sestavne dele edino zveličavnega vsesrbstva? Ali je moglo to ubogo, toli izkušano srbsko ljudstvo imeti vsaj nekaj pojma o samoniklosti kultur slovenstva in hrvaštva? V takih razmerah torej ni bilo niti sledu o kaki južnoslovanski ideji mirnega sožitja Srbov, Hrvatov, Bolgarov in Slovencev. G. Branko Lazarević, sedaj poslanik v Varšavi, mi je nekoč dejal, da v Srbiji ni med domačini niti toliko Jugoslovancev, kolikor je prstov na eni roki. In kdor pozna te razmere, mora temu pritrčiti.

³ To trditev nam prav jasno in dokumentarično podkrepljuje Milada Pavlova v svojem delu »Jugoslovanski odbor«. — Uredništvo.

Taka idejna priprava duhov seveda ni prizanesla zlasti srbstvu v dvojni monarhiji. Zato je svetovna vojna zatekla Slovence in Hrvate trenutno brez prave orientacije, kar je le povečavalo zmedo in slabo vplivalo na razpoloženje Slovencev in Hrvatov v ujetništvu, kjer so praktično izkušali, da imajo njihovi bratje Srbi kaj čudne nazore o hrvaštvu in slovenstvu in da jim je »jugoslovanstvo« španska vas.

Različne miselnosti so torej prevevale že itak duševno ločene Srbe, Hrvate in Slovence, ko se je za mnoge nepričakovano pojavila pred njimi možnost zedinjenja in ž njo tudi problem prostovoljstva.

(Dašje prihodnjic.)

Fran Erjavec:

Pregled zgodovine socialističnega gibanja med Slovenci.

(Nadaljevanje.)

I. Prvi pojavi: Katoliška društva rokodelskih pomočnikov.

Ko je prinesel dne 16. marca leta 1848. v Ljubljano neki popotnik, prišedši z Dunaja, prve vesti, da je izbruhnila tri dni poprej v cesarski prestolnici *revolucija*, je meščanstvo priredilo v ljubljanskem gledališču slavnostno predstavo in mesto svečano razsvetlilo, proletariat je pa napadel nekaj trgovin in mitnice, vrgel v Ljubljano podobo dotlej vse-mogočnega kneza Metternicha ter nato razgrajal po mestu še do treh zjutraj. To so bili edini *izgredi*, s katerimi so proslavili pri nas delavski sloji mlado svobodo, a tudi sicer se niso mogli uveljaviti v nobenem pogledu. Dočim je bilo dunajsko delavstvo najzanesljivejše orožje v rokah upornega naprednega meščanstva in v oktobrskih bojih razen dijaštva celo edini bojevnik za svobodo proti dvigajoči se reakciji, je pa ostalo slovensko delavstvo popolnoma mirno ter se menda niti ni brigalo za dalekosežne dogodke, ki so pretresali tedaj srednjo in zapadno Evropo. To je tudi razumljivo, kajti do Dunaja so kljub rafinirani pazljivosti Metternichove policije že prodrli tuintam glasovi novih komunističnih in socialističnih idej, ki so se pojavljale v zapadni Evropi, dočim o vsem tem na Slovenskem tedaj še ni bilo ne duha ne sluha.

In vendar je bilo delavstvo že sredi preteklega stoletja pri nas vsaj številčno že *jako znatno*, kajti naše gospodarstvo se je tedaj jako živahno gibalo. Že l. 1855. sta bili n. pr. na *Kranjskem* 102 tovarni v tedanjem zmislu tovarniškega obrata. Od teh je spadalo v železarsko stroko (fužine, topilnice, valjarne) 36 podjetij, železne izdelke je produciralo 17 tovarn in dalje je bilo še 11 usnjarn, 5 papirnic, 5 tekstilnih, 5 kemičnih tovarn itd. Sama Ljubljana, ki je štela tedaj 21.000 prebivalcev, je imela 13 tovarn (s 648 delavci in 1,581.500 fl obratnega

kapitala), med katerimi so bile najvažnejše predilnica (s 335 delavci), sladkorna rafinerija na Poljanah (z 215 delavci, obratovala od l. 1828. do 1858.) in kemična tovarna (z 20 delavci). Izmed ostalih velikih podjetij bi bilo omeniti papirnico v Vevčah (200 delavcev), živosrebrni rudnik v Idriji (700 delavcev), železarne na Javorniku (500 zaposlenih oseb), v Bistrici in na Fužinah (423 zaposlenih oseb brez voznikov), na Dvoru pri Žužemberku (750 zaposlenih oseb), pri Zagradcu (50 oseb), žebbljarne v Kropi (pri 320 nakovalih delalo nad 600 oseb) in v okolici, svinčeni rudnik v Knapovžah (okroglo 200 delavcev), premogovniki v Zagorju itd. Razen teh velepodjetij je bilo že sredi preteklega stoletja po deželi še vse polno manjših tovarn in obratov industrijskega značaja zlasti železarn, pivovarn (prva ustanovljena l. 1834. na gradu Soteska), rudokopov in topilnic, suknjarn, opekarn, usnjarn, oljarn, velikih žag itd., a tudi domača obrt je bila tedaj še jako razvita: sitarstvo okrog Kranja je preživljalo 1500 oseb z letnim zaslužkom 800.000 gld., okrog Škofje Loke je cvetelo glavnikarstvo in suknjarstvo, med Kranjem in Železniki žebbljarstvo, v kranjskem, radovljiškem in kamniškem okraju lončarstvo, v ribniškem suha roba itd. Skratka: Kranjska, središče slovenskih dežel, je bila posejana z večjimi in manjšimi industrijskimi in obrtnimi obrati, ki so preživljali ono število prebivalstva, katerega ni moglo prehranjevati že tedaj jako pasivno poljedelstvo.

Roko v roki z obrtjo in industrijo je šla tudi trgovina, katero je posebno pospeševala ugodna zemljepisna lega slovenskih dežel. Zlasti v Ljubljani je bila jako razvita veletrgovina, ki je dovažala s Hrvaške one stotisoče stotov žita (samo po Savi iz Siska do 600.000 mernikov letno), ki smo jih več potrebovali nego pridelali, ali pa posredovala živahno kupčijo med Trstom in alpskimi deželami. Samo po cesti iz Trsta preko Ljubljane na Dunaj je šlo letno nad 2 milijona stotov blaga, iz Ljubljane na Celovec nad 30.000 stotov in na progi Sisek—Zidani most nad 100.000 stotov, kar je dajalo stotinam prevoznikov in obrtnikov, ki so bili z njimi v zvezi, lepe zasluzke.

Socialno stanje teh množic obrtnikov, rudarjev, oglarjev, kovačev, voznikov in številnih drugih panog izučenege in neizučenege delavstva je bilo seveda glede na tedanje razmere jako različno. Dočim so živeli v manjših obrtnih podjetjih pomočniki in vajenci še v popolnoma patriarhalnem razmerju do mojstra kot člani njegove družine, je bil pa neštetim prevoznikom, oglarjem in drugemu pomožnemu osebju zlasti v montanističnih podjetjih ta posel le priboljšek k pičlim dohodkom male kmetije, ki so jih obdelavale njih žene z otroci, del delavstva je bil pa seveda že tudi proletariziran. Ker je bilo treba znaten del poljedelskih produktov uvažati in je stala n. pr. sama tovornina za mernik žita iz Siska do Ljubljane 24—54 krajcarjev ter so bile tudi carine prav znatne (to je tudi pospeševalo živahno tihotapstvo), je bilo življenje razmeroma drago, a plače silno različne. V vevški papirnici so dobivali moški 30—100 krajcarjev, ženske pa 15—24 kraj-

carjev dnevno, idrijski rudarji so imeli 16—53 krajcarjev dnevno, rudarji Auerspergovih železarn na Dvoru 8—12 krajcarjev za stot ruče, kamnogoriški žebjarji, ki so delali do 18 ur dnevno, do 3 gld tedensko (ženske 1 gld 42 kr.) itd. Delovni čas je znašal 12—16 ur dnevno, a o kakem socialnem varstvu seveda tedaj še ni bilo nobenih sledov.

Splošno kulturno stanje tedanjih delovnih stanov ter reakcionarni policijski duh, ki je onemogočal v tistih letih kakršnokoli gibanje delavstva, sta povzročala, da se naše delavstvo niti zavedalo ni prav svojega socialnega položaja, a o kakem gibanju v svrhu njegovega izboljšanja pa sploh ni nobenih sledov. Nekoliko ugodnejše je bilo le stanje v rokodelstvu, kjer so živele še tradicije nekdanjih cechov. Toda tudi tu so se začele sredi preteklega stoletja razmere vidno poslabševati, kajti nova obrtna svoboda in porajajoča se industrija sta hitro rušila dotlej tako samozavestni in socialno razmeroma dobro stoječi rokodelski stan. Propadale so kar cele rokodelske panoge, a tudi v onih, ki so se še ohranile, se je vršil nagel preobrat na slabše, kar je povzročalo občutno krizo vsega rokodelstva. Dočim so bili poprej pomočniki in vajenci nekaki člani mojstrove rodbine, s katerim so delili vse dobro in slabo, je navedeni prevrat kmalu porušil to tradicionalno patriarhalno razmerje in mojster je bil prisiljen gledati, da iztisne iz pomočnika in vajenca za čim manjšo ceno čim več dela.

Dočim je živelo ostalo delavstvo udano svoje težko vsakdanje življenje dalje, je pa ustvarila ta kriza vsega samozavestnega in nekoč v cehih tudi dobro organiziranega rokodelskega stanu ugodne pogoje, da je našla misel organizirane samopomoči rodovitna tla. Sprožil jo je rektor kolinske minoritske cerkve Adolf Kolping (1813—1865), ki je bil v mladih letih sam rokodelski pomočnik in na monakovskem vseučilišču tovariš Kettelerja. Kolping je konec 40. let izoblikoval v Elberfeldu prvo »Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov«, a ko se je preselil v Kolin, so na njegovo iniciativo rastla podobna društva po vsej Nemčiji kakor gobe po dežju. Namen društev je bil gojiti stanovsko samozavest, izobrazbo in samopomoč na načelu krščanske ljubezni do bližnjega. L. 1852. je Kolping nenadoma obiskal na Dunaju poznejšega kardinala, tedaj še profesorja veronauka, dr. Ant. Gruscho (1820—1911) ter ga pridobil, da je prevzel predsedstvo podobnega društva na Dunaju, ki se je ustanovilo na binkoštni ponedeljek l. 1852. Gruscha je posvečal odslej vso svojo ljubezen in vse svoje delo novi organizaciji, ki se je začela tudi v Avstriji širiti z ono naglico, kakor poprej v Nemčiji.

Tedaj je študiral na dunajski univerzi poznejši profesor ljubljanskega bogoslovja, dr. Leon Vončina (1826—1874), ki se je gotovo že na Dunaju podrobneje seznanil s Kolping-Gruschovo organizacijo. Ker je Kolping pridno širil svoje ideje tudi potom tiska, se je zanimalo za novo organizacijo še nekaj drugih mož, zlasti duhovnikov.

Že dne 7. februarja l. 1855. je razlagal v Jeranovi »Zgodnji Danici« nekí Janez (Volčič?) važnost »Katoliške družbe rokodelcev«, opozarjal na

njih veliko razširjenost med Nemci in izrazil upanje, da »kmalo mislim bomo slišali: Tudi Ljubljana ima družbo rokodelcev«. Očividno so bile tedaj priprave za ustanovitev društva v Ljubljani že v teku, kajti dne 19. aprila je že poročal v »Zg. Danici« dr. Vončina, ki je že dlje časa zbiral v nedeljah popoldne okrog sebe mlade rokodelske pomočnike in prirejal z njimi izlete v ljubljansko okolico, da je deželna vlada veliki teden potrdila pravila in štirinajst dni nato je objavila »Zg. Danica« tudi Janezovo pozdravno pesem v spomin začetka »Katoliške rokodelske družbe« ter podroben opis ustanovne svečanosti, ki se je izvršila dne 29. aprila l. 1855. v »križanski izbani«. Nagovor je imel predsednik dr. Vončina, ki je poudarjal, da je glavni namen družbe »izboljševati rokodelski stan« in poročal, da deluje po Nemčiji in Avstriji že okoli 150 podobnih društev s 30.000 člani. Prošt dr. S. Ladinig je podčrtaval važnost katoliškega duha v družbi, ki edini more prinesti izboljšanje položaja rokodelcem, a predsednik deželnega sodišča E. Još je slikal tok nove dobe, ki je razdril stare vezi med gospodarji in uslužbenci, poudarjal potrebo poštene družabnosti in opozarjal na »skrivne družbe«, ki skušajo zanesti med rokodelce svoje prevratne misli.

Svoje prostore je dobilo društvo v ljubljanskem Knežjem dvorcu, kjer si je osnovalo takoj posebno nedeljsko šolo, a v delavniških večerih so se zbirali člani tam k branju, »nedolžnemu razveseljevanju« itd. »Zg. Danica« piše dne 18. oktobra l. 1855., da šteje društvo že 129 zapisanih, a 78 sprejetih članov, njegova knjižnica 296 knjig, a glavni društveni funkcijonarji so bili dr. L. Vončina (predsednik), A. Lesar (podpredsednik), krojač V. Betge (blagajnik), A. Brus (tajnik) in sedlar G. Garih (»starašina rokodelskih pomočnikov«).

Ta Kolpingova zamisel je našla v Ljubljani očividno jako ugodna tla, kajti Lesar je poročal v »Zg. Danici« dne 10. januarja l. 1856., da »Družba rokodelskih pomočnikov se čedalje lepše razcveta«, število rednih članov je naraslo na 122 in tudi notranje življenje v društvu je bilo silno živahno. Ob priliki prve božičnice je sprožil Garih misel, da bi si nabavilo društvo svojo zastavo in navzoče gospe pod vodstvom Joševe so takoj same prevzele vso skrb zanjo. Obljubile so jo do mladosti, a tedaj izve Vončina, da se pripravlja Kolping na obisk nekaterih večjih društev po Avstriji. Takoj ga povabi tudi v Ljubljano, kamor je velik prijatelj delavstva v soboto dne 3. maja l. 1856. res prispel in drugi dan sam blagoslovil ljubljanskemu društvu novo zastavo.

(Dalje prihodnjič.)

Politični pregled.

Zunanjepolitični dogodki. - Nemčija sprejeta v Društvo narodov. - Septembersko zasedanje Društva narodov je otvoril češkoslovaški zunanji minister dr. Beneš s slovesnim nagovorom, naglašujoč važnost ustanove Društva narodov in dela, ki se je v njej dosedaj izvršilo. Od 55 včlanjenih držav se je zasedanja udeležilo 48, Brazilija in Španka, ki sta bili prijavi svoj izstop, nista poslali zastopnikov, istotako ne Argentinja, Honduras, Costarica, Boliva in Peru, iz solidarnosti z Brazilijo. Za predsednika je bil tokrat predlagan in izvoljen z 42 glasovi, 25 glasovi večine, naš zunanji minister dr. Momčilo Ninčić.

Študijska komisija za reorganizacijo Društva narodov je predlagala plenumu, da se sprejme za člana Društva narodov Nemčija in se ji dodeli v svetu Društva narodov stalno mesto ter da se nestalnih mest v svetu zviša od 6 na 9. Skupščina je predloge soglasno sprejela. Nemčija je bila slovesno sprejeta. Dr. Stresemann je kot načelnik nemške delegacije izpregovoril nekaj lepih besed, ki pričajo, da hoče Nemčija živeti s svojimi sosedi v miru, delovati za utrditev Društva narodov in za mednarodno pravno zakonodajo in razorožitev po načelu: »Mir, svoboda, edinstvo!« Nato je imel Briand izrazito mirovni govor.

Nestalna mesta v svetu so dobile sledeče države: Čile, Salvador, Belgija, Romunija, Kitajska, Kolumbija, Poljska in Češkoslovaška. Španka je na poziv, da sprejme nestalno mesto s pravom ponovne izvolitve odgovorila z izstopom. Čile in Romunija sta dobili mandat za 3 leta. Poleg Finske je kandidirala na enoletno mesto tudi Irska, protivil se je pa njeni kandidaturi Chamberlain. Da bi se izognile težavam, so se velesile odločile za izvolitev dr. Beneša za dobo enega leta.

Društvo narodov je prestalo hudo krizo. Ne more se pa trditi, da so bodoče krize v njem izključene. Poleg rivaliziranja za stalna in nestalna mesta v svetu se bodo pojavljale še druge težkoče, ki temeljijo na dejstvu, da v Društvu narodov niso enako zasigurana prava. Veselile rigorozno postopajo proti manjšim državam v vprašanju narodnih manjšin, same pa se smatrajo iz obveznosti do narodnih manjšin v svojih državah izvzete. Kdo se zmeni za to, kar počenja Italija proti svojim narodnim manjšinam? Zato tudi ni nič čudnega, da je neposredno pred zasedanjem Društva narodov zboroval ravno v Ženevi svetovni mirovni kongres, ki je ostro napadal Društvo narodov, češ, da Društvo narodov ne more odstraniti mednarodnih nasprotij, nasprotno

da samo povzroča nove spore. Rektor ženevske univerze je imenoval Društvo narodov zvezo vladnih zastopnikov in je imel v marsičem prav.

Med Italijo in Romunijo je bila podpisana prijateljska pogodba, ki pa se ne nanaša na vprašanje Besarabije, Romunija je bila že prej sklenila prijateljsko pogodbo s Francijo, in naš zunanji minister dr. Ninčić je v Ženevi izjavil, da bo v kratkem sklenila naša država s Francijo enako pogodbo, kakor jo je Romunija.

Razmerje naše države do Grške in do Bolgarije se ni nič izpremenilo. V Grčiji sta se poveljnika garde, ki je bila vsled vladnega sklepa razpuščena, spuntala, pa so vladne čete upornike v borbi kmalu ugnale in vzpostavile mir.

Precejšnjo pozornost je vzbudil govor madžarskega regenta Horthyja ob proslavi 400 letnice bitke pri Mohaču. Horthy je poudarjal potrebo prijateljskega razmerja med Jugoslavijo in Madžarsko. Dejal je: »Verujem in upam, da se bo staro prijateljstvo in sporazum med obema narodoma zopet povrnil, in to kmalu.« Horthyjev govor je bil povsod sprejet z največjo simpatijo, zlasti pa od Male antante, saj je pomenil prvi znak, da hoče Madžarska sporazum in prijateljstvo z našo državo. Fr. S.

Notranjepolitični pregled. Več ko dva meseca počiva narodna skupščina razen anketnega odbora in odbora za zakonski predlog o izenačenju davkov. Vlada g. Uzunoviča je imela torej dovolj časa, da se nemoteno loti velikih vprašanj, ki nujno čakajo svoje rešitve, kakor vprašanje gospodarske krize, izdelava zakonskih načrtov, ki jih naj vlada predloži narodni skupščini in reorganizacija birokratizirane, preveč komplicirane in nesposobne državne uprave. Toda vlada ni stvarno ničesar naredila, le finančni minister je predelal zakonski načrt o centralni upravi, ki ga je zakonodajni odbor odklonil, da ga bo v novi obliki predložil narodni skupščini. V finančnem ministrstvu se dela na državnem proračunu in odbor ministrov za reševanje gospodarske krize je imel nekaj sej, nato pa je prepustil vse delo trgovinskemu ministru, ki sam veliki nalogi ne bo kos. Niti poljedelski minister, ki je član tega ministrskega odbora in je povodom interpelacije o krizi poljedelstva dobil od raznih govornikov v parlamentu dovolj pobude in stvarnih predlogov, ni sestavil za svoj resor referata, kaj šele načrta in ga podal javnosti. Sila razmer je naglala železniškega ministra, da se je lotil vprašanja dobave premoega za železnice. Glede dobave premoega so se v Zagrebu vršile velike nerednosti, vsled česar je imela država veliko škodo in so se kva-

rili železniški stroji. Stvar je spravil na dan v narodni skupščini posl. Smodej, nakar se je vršila preiskava in je o stvari pozneje obširno govoril v parlamentu še posl. Žebot. Tako je bil minister prisiljen, da se je začel pečati z vprašanjem dobave premoga in je zahteval od lastnikov premogovnikov, da dobavljajo premog za 15% ceneje. Trboveljska premogokopna družba, ki je dajala vsaj dober premog, je prva pristala na zahtevo ministrstva, a namerava to zmanjšano vsoto na dobičku prevaliti na delavska ramena v obliki podaljšanja delovnega časa in pozneje na znižanje plač. Upamo, da vlada na to neupravičeno namero ne bo pristala. Saj je imela Trboveljska po podatkih, ki so nam na razpolago, l. 1924. 215 milijonov dinarjev čistega dobička.

V splošnem je vlada g. Uzunovića pokazala, da svoji nalogi ni kos, v političnih krogih se pa misli, da je že po svoji sestavi preslabotna za reševanje težkih problemov, tudi če bi imela dobro voljo, ki je nekaterim ministrom, kakor finančnemu in železniškemu, ne moremo odrekati. Vlada g. Uzunovića nam dokazuje, da bi namera vladati brez političnih prvkov in brez priznanih političnih avtoritet, doživela siguren fiasko. Zato je misel na očitno diktaturo napačna ne samo v jedru, nego tudi po zamisli. Za diktatorja se ni usposobljen močan »policajac«, marveč mora biti močan tudi po intelektu in stvarni iniciativi. Ne Pangalos ne Primo de Rivera nista uspela in še za Mussolinija se moramo vprašati, kakšen bo končen uspeh njegove diktature.

Mnogo se govori in piše o nesposobnosti sedanje narodne skupščine in sploh o propadanju parlamentarizma in demokracije, ki da ni več dorasla svoji težki nalogi. Ti glasovi niso neupravičeni, a neplodnost in nesposobnost naše narodne skupščine nima korenin samo v splošnem propadanju parlamentarizma, marveč ima svoje razloge v dejstvu, da je vladna večina v narodni skupščini slepo orodje vlade in ne vrši svoje dolžnosti kot kontrolni organ vlade, ki bi morala biti eksekutiva parlamenta. Vlada stori, karkoli hoče, vedno se lahko zanaša na svojo večino, ki smatra za svojo edino nalogo, da brez kritike in odpora podpira svojo vlado in tako sama ostane na vladi. To pa je razumljivo iz dejstva, da je bilo mnogo poslancev vladne večine izvoljenih po milosti vlade in ne vsled ljudske volje. Zato se čutijo odvisne od vlade in ne od ljudske volje. Zdravilo za to bolezen so pa samo zares svobodne volitve!

Razkol v radikalni stranki se še vedno močno občuti, dasiravno se vidijo tendence centra, ki ga vodijo Uzunović, dr. Srškić, dr. Ninčić in Miša Trifunović, da bi se napravil med pristaši g. Pašića, katerega ni bilo mogoče v narodu dovoljno omajati, in med pristaši notranjega ministra Bože Maksimovića kompromis. Pašić sam ne bi prišel več v poštev kot predsednik vlade,

ali na to mesto bi prišel kak njegov pristaš. Govorilo se je o predsedniku narodne skupščine, Marku Trifkoviću. Na drugi strani pa bi se žrtvoval Boža Maksimović kot notranji minister. Odpadel bi tudi minister za šume in rude dr. Nikić in bi prišel namesto njega v kabinet g. Radić kot minister za socialno politiko. Ko bi se radikali čutili zopet dovolj trdne, bi iskali povoda za to, da bi izrinili iz vlade Radića in njegovo stranko, kar bi vsled Radićeve nestalnosti in nepremišljene zgovornosti ne bilo težko. To bi se zgodilo pred bodočimi volitvami. Jasno je, da bi v tem slučaju nove volitve ne prinesle razčiščenega polčlaja. Zato se misli, da z nameravano Uzunovićevo rekonstrukcijo kabineta vsaj do novega zasedanja skupščine, do 20. okt. ne bo nič in je Radićeva napoved v Ženevi o spremembi v ministrstvu za socialno politiko toliko vredna kakor vse druge njegove dosedanje napovedi.

Parlament bo sklican za 4. oktober, ko vrnejo češkoslovaški parlamentarci obisk jugoslovanskim parlamentarcem. Zdi pa se, da bo imel parlament le par formalnih sej, ker dosedaj še ni bil sklican zakonodajni odbor, ki naj bi pripravil nekatere zakonske predloge za plenum. Pa za vlado je bolje in prijetneje, kadar nima nad seboj prav nobene parlamentarne kontrole!

Iz štrankarskopoličnega življenja je vredno zabeležiti dva velika manifestacijska shoda v Slovenski Krajini, v Murski Soboti in Črensovcih, kjer je slovensko ljudstvo odločno poudarilo svojo slovensko nacionalnost in protestiralo proti nakani radićevcev, odcepiti slovensko Prekmurje, ga priklopiti hrvaški upravi in tako pohrvatiti. Na žalost pa moramo konstatirati, da niti en hrvaški list ni podal izjave proti imperialistični, protislovenski Radićevo politiki z ozirom na slovensko Prekmurje.

Fr. S.

Kulturni pregled.

Žalosten dokument. Ko je pred leti ljubljanski škof dr. A. B. Jeglič sklenil osnovati na lastne stroške prvo popolnoma slovensko gimnazijo, ki je bila v dobi nemškega srednjega šolstva na Slovenskem velevažen splošno slovenski kulturni činitelj in nikakor ne zgolj vzgojevališče za duhovniški naraščaj, je tedanji »narodno-napredni«
ljubljski občinski svet zabil zabranil zidavo monumentalnega poslopja, ki bi bilo tudi na zunaj kras Ljubljane in škof se je moral umakniti v St. Vid. To je bil čin, katerega bi se moral večno sramovati celo kak hribovski občinski odbor, sestojč iz samih analfabetov, ne pa občinski svet kulturnega središča celega naroda. In kljub temu je imela stranka, ki je bila odgovorna za ta sramotni ukrep, še toliko predrznosti, da se je smatrala za glavno zaščitnico in pospeševaljico slovenskega kulturnega dela.

Pa tega je že četrto stoletje in človek bi mislil, da je danes, ko naš narod po pravici slovi za najkulturnejšega vsaj na Balkanu, kaj takega nemogoče. In vendar se je pripetil dne 17. septembra zvečer v Celju dogodek, ki mora osramotiti slovensko ime pred vsem kulturnim svetom. Tega dne so namreč občinski svetniki samostojne demokratske stranke ter narodne socialistične stranke v celjskem občinskem svetu, kjer imajo večino, odrekli gostoljubje — Družbi sv. Mohorja. Torej institucija, s katero se glede zaslug na polju slovenske kulture ne more kosati pri nas nobena, institucija, ki je razposlala med slovenski narod že nad 20 milijonov knjig, institucija, na katero z upravičenim ponosom kažemo vsakemu tujcu, ta najzaslužnejši slovenski kulturni zavod, koroški begunec, leta 1926. ni dobil strehe v slovenskem mestu osvobodjene Slovenije in to po zaslugi politične stranke, katere jedro tvorijo ljudje, ki se imajo za izobražence in celo za — napredne.

Povsod na svetu bi kako podobno dejanje (če bi bilo sploh še kje na svetu mogoče) izzvalo tak vihar ogorčenja vsega naroda, da bi morali krivci izginiti tisti trenutek iz javnosti, a stranka, ki je za tak sklep odgovorna, bi bila za desetletja med kulturnim občinstvom onemogočena, le pri nas smo tako popolnoma brezbržni in otopeni za vse, da ga komaj registriamo, a slovensko izobraženstvo bo pa pod krinko ljubezni do kulture, naprednosti in svobode misli še nadalje kulukovalo cinični kliki, ki se v svojem političnem fanatizmu ne sramuje prav nobenega koraka več.

Politični boji sami na sebi gotovo niso škodljivi, obratno, še vzgojni in koristni, a kar se dogaja danes na Slovenskem, da je kriterij prav za vse le morebitna korist politične stranke, je znak opasne dekadence, znak zastrupljene dobe, znak pomanjkanja vsake resnične kulture. Komaj smo nekoliko pozabili na sramoto, da se je hotelo iz sredstev vsega naroda sezidani ljubljanski Narodni dom odtegniti naši Narodni galeriji in snujoči se znanstveni akademiji ter ga izročiti politikujočemu — sportnemu društvu, že smo doživeli citirano celjsko sramoto, ki je madež za ves narod. Ali vsi ti dogodki še vedno ne bodo vzbudili v vseh plasteh našega naroda, zlasti pa v njegovem izobraženstvu takega odpora, da bi bila za bodoče onemogočena vsaj — kulturna herostratstva?

Fran Erjavec.

Literatura. Uredništvo je prejelo naslednje publikacije:

Vodopivec Dragotin: Radi oreha. Trodejanika za ljudske odre. Gorica, 1926. Založila Katoliška knjigarna. Str. 29. — Naš goriški Hans Sachs, posestnik v Grgarju pri Gorici, je izdal sedaj tudi v tisku eno izmed številnih iger, ki jih je napisal zadnja leta. Mnogim kmetiškimi odrom bo dobrodošla.

Franko Boštjan: Zadnji dnevi velikega mučenika. Povest iz misijonskega delovanja

v Severni Ameriki. Risal Milko Bambič. Gorica, 1926. Založila Katoliška knjigarna. Str. 80. — Povest, ki se godi sredi 17. stoletja, bo bralo ljudstvo prav rado. In eden najvažnejših problemov naših Primorcev po uničenju tamošnjega slovenskega šolstva je ohraniti med ljudstvom slovensko knjigo.

Pregelj Iv.: Oče, budi volja tvoja! Povest iz Istre. Gorica, 1926. Izdala Katoliška knjigarna v Gorici. Str. 94. — To je druga, nekoliko popravljena izdaja »Božjih mejnikov«, ki jih je izdala lani prevajalska Mohorjeva družba. Prepričani smo, da bodo sprejeli naši Primorci knjigo še bolj navdušeno, nego smo jo mi, saj je ona dih njih grude, solza njih samih in dostojen spomenik velikemu istrskemu apostolu Dobrili. Knjigo krasi tudi 12 šantlovih risb.

Mercina Ivan: Slovenski pritrkovalec. Navodilo za pritrkovanje cerkvenih zvonov po številkah. Gorica, 1926. Založila Katoliška knjigarna v Gorici. Str. 133. — Pitrkovanje po naših slovenskih zvonikih je kakor nageljni in rožmarin po naših slovenskih oknih, del našega lastnega jaza, zato ga moramo ohraniti in gojiti. Z velikim veseljem bo zato pozdravil vsak to delo, prvo te vrste menda v vsej svetovni literaturi in le želiti bi bilo, da bi ne bilo slovenske fare brez nje. Morda bi bilo najumestnejše, če bi po njej vadili v pritrkovanju naše kmetijske fante organisti. Vsebuje 243 vzorcev.

Vse zgoraj navedene štiri publikacije gorške Katoliške knjigarne so tako cenene (po 8—10 Din), da je naša dolžnost, podpreti njena poštvovalna stremeljenja.

Socialni pregled.

Delavska zbornica. Dne 22. avgusta t. l. se je vršila druga plenarna seja DZ, ki je bila zaradi važnosti dnevnega reda jako zanimiva in poučna. Najprej je obravnavala svoje finančne težave, ki izvirajo izključno le iz nedemokratskega in birokratičnega centralističnega sistema, ki tlači danes vse javno delo v naši državi in za katerega nosijo v izdatni meri odgovornost tudi stranke, ki gospodarijo danes v DZ, iz česar je tudi razumljivo, da DZ v tem pogledu še do danes ni izpregovorila odkrite in odladne besede ter je najbrž tudi ne bo. Finančni minister je n. pr. šele dne 1. avgusta potrdil letošnji proračun, a ga je kar na svojo pest znižal za 500.000 Din (od 2.5 mil. na 2 mil. Din) ter znižal tudi prispevke od 0.5% na 0.3% zavarovane mezde, čeprav bi ga ne smeli ti prav nič brigati, ker jih plačuje delavstvo samo, razen tega pa zbrani denar zadržuje tudi zagrebški OUZD. Zbornica torej vso prvo polovico leta ni vedela, pri čem pravzaprav je, kar seveda jako ovira njeno poslovanje. Ob priliki debate o financah je naneseš govor tudi na tako zvana študijska potovanja

na račun DZ, ker so dosedanja pokazala, da tozadevni uspehi doslej niso bili v pravem razmerju s stroški. Vzrok tiči seveda v tem, da odločujoči činitelji premalo gledajo na strokovno kvalifikacijo delegatov, ki jih pošiljajo po svetu.

Najvažnejše delo, ki ga je izvršila plenarna seja, je bilo pa sprejetje pravilnika za brezposelne podpore in za kulturno prosvetni odsek ter pravilnika za pomožno blagajno. Podpiranje brezposelnih (v letošnjem proračunu 250.000 Din) je urejeno po edino pravilnem sistemu, to je po gentskem, vendar ima pravilnik nekaj hib, ki jih bo treba v doglednem času gotovo popraviti. Popolnoma pravilno je, da nakažuje DZ svoje podpore le organiziranim delavcem in to potom njih organizacij, toda določena bi morala biti tudi minimalna podpora, ki jo morajo dajati tudi strokovne organizacije iz svojih sredstev, ker je sicer zloraba jako lahka. Ob tej priliki ne bo odveč, če omenim, da bi imeli najbrž danes tudi v Ljubljani početke komunalnega zavarovanja za brezposelne, če bi bil zadnji ljublj. obč. svet, sestoječ po svoji večini iz današnje večine DZ, tudi sprejel ta sistem, kakor mu je bil predlagan, a ga je žal odklonil in sprejel način, ki se ni mogel držati niti do konca poslovne dobe obč. sveta samega. Vsekakor bi bilo umestno, da povzame DZ iniciativo in propagando, da začnejo tudi naše občine polagoma uvajati komunalna zavarovanja za brezposelne po tem gentskem sistemu, kajti jasno je, da more danes zahtevati državno zavarovanje za brezposelne le oni, ki nima pojma o njem. Brez predhodnega komunalnega zavarovanja ne bomo imeli nikoli državnega, ker je neizvedljivo. (Konec prihodnjic.)

F. E.

Kako naj je stališče našega uradništva nasproti vprašanju redukcije plač. (Konec.) Organizacijske oblike, ki potencirajo delovni rezultat posameznega uradnika, bi verjetno imele za posledico potrebo po zvišanju uradnikove kvalitete. Država bi morala opustiti dosedanja drago obliko samo formalne kvalifikacije in jo nadomestiti s cenejšo obliko resnične kvalifikacije. Zakaj izvrstno kvalificirani delavec, četudi ga boljše plačam, je vedno cenejši po svojem delovnem uspehu, nego slabo kvalificirani, slabo plačani delavec.

Čim pa je vprašanje boljših uradniških plač odvisno od tega, ali se more izvesti nova ekonomičnejša organizacija dela v vseh raznih uradniških panogah, pa nastanejo za uradniške organizacije povsem nove naloge, deloma negativne, deloma pozitivne.

Dočim so uradniške organizacije do sedaj stvari gledale preveč površno in se upirale navadno in edino šele takrat, kadar je že izbruhnila redukcija, je treba, da poslej skušajo prodreti globlje v osrčje stvari, ki bi v svojih konsekvencah imele pritiskati

plače navzdol, pojavom torej, ki so prava korenina zla: preniknih plač, nedostojnih za dano delo.

Naše uradniške organizacije bi morale torej z vso vehemenco nastopati vselej takrat, kadar hoče država uvesti kake take organizacijske oblike, ki povečujejo in komplicirajo uradno delo. Zakaj kompliciranee oblike dela rodijo nujno potrebo po pomnožitvi osebja in čim ima država na razpolago samo gotov maksimum za uradništvo, so take organizatorne spremembe zato sposobne edinole: tlačiti uradniške plače.

Vsi vemo, da je zadnji čas začela država uvajati pri nas v raznih panogah oblike organizacije, ki komplicirajo delo. Vsem takim uvedbam bi se bile naše organizacije v lastnem in v državnem interesu morale upreti. One bodo tudi za prihodnje morale paziti na vsako poskušano organizatorno poslabšanje in bodo v svojem stanovskem in še bolj v državnem interesu z vsemi legalnimi sredstvi morale skušati odbiti take izpremembe. To bi bila naloga uradniških organizacij v negativnem pogledu.

Še važnejša naloga pa čaka naše organizacije v pozitivnem pogledu. Dobroto ali slabost funkcioniranja konkretnih organizacijskih oblik pozna najbolje le uradnik, ki sam opravlja dotično delo. Dosedaj se je naš uradnik povečini mehanično podvrigel predpisani obliki dela, ne da bi mu prišlo na um, razmišljati o tem, je li to tudi najboljša oblika dela?

Delo našega uradnika je bilo prerado le čisto mašinelno, ostro birokratično. Stvar organizacij bi bila, da vzbude v vsakem posameznem uradniku kritičen duh. Naj on začne premišljevat o tem, je li oblika, v kateri je dosedaj delal, res najprikladnejša in ali ni mogoče najti nove oblike, v kateri bi se isto delo enako dobro opravilo v krajšem času in z manjšo izgubo energije. Tako vzgojeno uradništvo bi bilo sposobno, o tem sem prepričan, dati organizacijam na razpolago dragocen izkustveni material, ki bi prav dobrodošel za državna reorganizatorna dela. S temi bi se državi uradovanje jako pocenilo, ne da bi tisto uradništvo, ki bi ostalo še potrebno, kaj izgubilo pri svojih plačah.

Objno zadržanje uradniških organizacij, bodisi negativno, bodisi pozitivno, kakor sem ga zgoraj popisal, bi bilo v prav umevanem interesu uradništva, pa nič manj tudi v interesu države in naroda, ki bi s takim smotrenim organizacijskim delom prišla do cenene uprave in dobro plačanega uradništva.

Seveda si ne mislim, da bi se taki rezultati dali doseči kar čez noč. Treba bi namreč bilo, da naše uradniške organizacije, kakor tudi vsi posamezni njihovi člani opustijo svoj dosedANJI izključni interes za vprašanje prejemkov, temveč da posvetijo svojo pozornost vsemu državnemu organizacijskemu delu ter ga spremljajo s svojim aktivnim so-

delovanjem. Vse to delo bo zahtevalo, bodisi od organizacij, bodisi od posameznih članov mnogo požrtvovalnosti in potrpežljivosti, ker je vsa verjetnost za to, da se ne bodo dali doseči takoj in trenutni uspehi, temveč da se bodo sadovi takega vztrajnega, smotnega dela pokazali šele v daljni bodočnosti, mogoče čez desetletja.

To pa našega uradništva ne bi smelo plašiti, ker je edino s takim prostovoljnim, idealističnim, aktivnim sodelovanjem mogoče, da se naša država in po njej naš narod notranje čimdalje bolj krepita.

Naj se mi ne ugovarja, da bi tako prizadevanje bilo utopično z ozirom na skrajno primitivne uradniške razmere po nekaterih južnovzhodnih krajih naše države. Upam, da bo notranje zdravje jugoslovanskih narodov polagoma prineslo tudi v te kraje boljše upravne razmere, a mi bomo tudi njim bistveno pripomogli k zbolšanju, če skušamo z vsem naporom in z vso vztrajnostjo dvigniti nivo našega uradniškega funkcioniranja vsaj v naših krajih.

Nikakor ne morem soglašati s tistimi, ki mislijo, da so oblike upravnega življenja v naših južnovzhodnih krajih slabše nego naše in ki prorokujejo, da bodo tiste oblike prevladale tudi pri nas. Naši državi in našemu narodu smo dolžni, da ne pustimo, da bi se naše stanje po zakonu komunikacijskih cevi zenačilo na slabše z onim manj dobrim stanjem. Ne moremo napraviti večje usluge bodočnosti naše države in naših narodov, kot če se z vso vehemenco upiramo vsakemu organizatornemu poslabšanju in se obenem s strastno vztrajnostjo trudimo za izboljšanje. Pasivnost v teh stvareh je težek greh na bodočnosti našega državnega in narodnega življenja.

Anton Lajovic.

XIII. socialni teden »Azione Cattolica« v Genovi. Sredi septembra t. l. se je vršil v Genovi XIII. socialni teden največje in najuglednejše versko-kulturne organizacije italijanskih katoličanov: »Azione Cattolica«. Predmet vseh predavanj in prireditev je bil en sam, veleaktualen: Obnova družine kot temelj splošni duševni obnovi družbe. Problem so z versko-kulturnega, socialnega, zdravstvenega, pravnega in narodnega stališča obdelali najboljši italijanski katoliški učenjaki in kulturni delavci: Comm. Colombo, prof. A. Bernareggi, prof. A. Oddone, prof. G. B. Biaveschi, p. A. Garaguani S. J., odvetnik C. Corsanego, p. A. Gemelli, rektor katoliškega vseučilišča v Genovi i. dr. Podrobno delo se je vršilo v številnih odsekih. Posebej so imele predavanja o istem predmetu katoliške ženske organizacije. Vsi govorniki so naglašali, da je družina spricho materialističnega socializma, E. Bernstein, da nemorale v največji nevarnosti in s tem v nevarnosti krščanska kultura, ki je dvignila človeštvo iz barbarstva; katolištvo ima veliko nalogo, da v drugo reši človeštvo po-

gina s tem, da reši družino propada. — Vsa glavna predavanja izidejo v posebni knjigi. K.

Pesch H.: Des wissenschaftlichen Socialismus Irrgang und Ende. Freiburg, 1924. Herder & Co. Str. 69. — Marksizem imenujejo navadno tudi »znanstveni socializem«, čeprav je že četrto stoletja, kar je dejal celo eden največjih teoretikov modernega materialističnega socializma, E. Bernstein, da je »znanost brez tendenc, dočim je socializem tendenca«. To je prišlo od tod, ker je skušal Marx zgraditi svoj sistem popolnoma na znanstvene temelje. S komunističnim manifestom je vršel v svet nova, krepka in mamljiva gesla, kateri je skušal potem v »Kapitalu« utemeljiti z vsem znanstvenim aparatom in to je dalo osnove ogromnemu delavskemu gibanju, ki se je razvilo zadnjega pol stoletja pri vseh narodih vseh delov sveta. Milijoni so že prisegali in milijoni še danes prisegajo na marksizem, v Rusiji se celo na univerzah večina disciplin predava strogo z marksističnega stališča in tudi pri nas seveda proglašajo za zaostalega mračnjaka ali za sovražnika delavskega pokreta vsakega, ki odklanja Marxa. In vendar spada marksizem za vsakega gospodarsko in sociološko izobraženega človeka že v zgodovino, kajti že davno ne vzdrži znanstvene kritike niti ena osnovnih Marxovih tez več, na katere je zgradil vso svojo stavbo. Premagano je njegovo materialistično pojmovanje zgodovine in materializem sploh, premagane njegove teorije o vrednosti, nadvrednosti, krizi, koncentraciji itd., skratka: od vsega marksizma skoraj ni ostal več kamen na kamnu, zaradi česar je vprav nerazumljivo, da more tak znanstveno popolnoma premagani in ovrženi sistem še vedno, skoraj bi rekel nadomeščati religijo milijonomi. In kar je najznamenitnejše: pri kritiki in podiranju marksizma so v prav odlični meri sodelovali tudi materialistični socialisti sami (n. pr. Bernstein, David, Heine, Quessel, E. Fischer, Südekum, Kalinski itd.). Na kratko in pregledno imamo vso to kritiko marksizma zbrano v zgoraj navedenem Peschevem delcu, ki se odlikuje po logiki izvajani, jasnosti misli in lahki umevnosti tudi najtežjih vprašanj. Prav zaradi teh lastnosti moremo priporočati spis prav vsakemu, ki se peča z delavskim gibanjem. F. E.

Popravek. Ker vsled odsotnosti nisem mogel sam opraviti korektur, se je v moj odgovor dr. U. vrnilo zopet več napak, ki kvarijo zmisel. Zato naj čitatelj blagovoljno popraviti zlasti sledeče: V 5. vrsti od začetka mora stati namesto »znašli« — »zrušili«. Na strani 215, levi stolpec, prvi odstavek, 2. vrsta odspodaj beri namesto »zlasti« — »širiti«, desni stolpec, drugi odstavek, druga vrsta odspodaj pa namesto »tendence« — »teoreme«. Na strani 216, levi stolpec, zadnji odstavek, 4. vrsta odzgoraj se mora

namesto »drugačnega« glasiti »drugotnega«, desni stolpec, prvi odstavek, 15. vrsta pa odpade oklepaj in »itd.« — Dr. A. Gosar.

Gospodarski pregled.

Volitve v Zbornico za trgovino, obrt in industrijo. Prvič po vojni so se izvršile volitve v Zbornico za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani. Izvršile so se po uredbi o reguliranju volivnih in ostalih predpisov zbornice, ki jo je izdal ministrski svet na osnovi pooblastitve zakona o proračunskih dvanajstih za mesec december 1925 in januar, februar in marec 1926 in ki je bila razglašena v »Službenih Novinah« dne 22. marca 1926. Ta uredba deli zbornico v tri odseke: trgovinski, obrtni in industrijski odsek. Vsak teh odsekov voli 16 članov. Za volivni red, ki ga uvaja ta uredba, so značilne zlasti tri stvari: Volivci so razdeljeni v vsakem odseku v štiri kategorije, ki so med seboj čisto neenake po številu volivcev in po davčni moči. Tako je volilo 54 članov velike industrije 4 kandidate, 53 članov male industrije tudi 4 člane in 18.102 obrtnika četrte kategorije ravno tako 4 člane. Druga posebnost, ki znači ta volivni red je cenzus, na čigar podlagi so nastale nepreračunljivo velike neenakosti med volilci. Zavrgel pa je dalje ta volilni red tudi proporc in se tako postavil v nasprotje z vsemi modernimi volivnimi redi. Dne 22. septembra je bil zaključni dan teh volitev, a uradno ugotovljenega rezultata do trenutka, ko pišemo to poročilo, še ni. Nastopili sta pri teh volitvah dve skupini. Na eni strani skupina trgovcev pristašev Samostojne demokratske stranke, ki je doslej prevladovala v zbornici, zlasti v uradu zbornice, na drugi strani pa oni gospodarski krogi, ki so hoteli napraviti konec metodam demokratske stranke na gospodarskem polju, metodam, ki so se zlasti značilno pokazale v denarnih stiskah Slavenske banke. Združene stanovske kandidatne liste, na kratko imenovane Jelačin-Ogrinova lista, so podpirali somišljeniki SLS, deloma SKS, dalje nekateri NRS ter nepredeljeni ožji pristaši Jelačinovi. V industriji je postavila kandidatno listo Zveza industrijcev. Ker slovenski gospodarski krogi niso mogli voliti bivšega podpredsednika in gen. ravnatelja Slavenske banke Avgusta Praprotnika, ki ga je Zveza industrijcev z vsem pritiskom hotela držati, so somišljeniki Jelačin-Ogrinove skupine to listo popravili. Tudi pristaši demokratske stranke so v tretji in četrti kategoriji postavili svoje kandidate, tako da so bile končno v industriji tri kandidatne liste. Po poročilih, ki jih prinašajo listi, je rezultat približno naslednji:

Vseh volivnih upravičencev je bilo 32.979 in sicer v trgovskem odseku 9511 (I. kat. 341, II. kat. 1225, III. kat. 1295 in IV. kat. 6650), obrtnem 23.071 (I. kat. 866, II. kat. 1072, III. kat. 2992 in IV. kat. 18.141) in v industrijskem 379 (I. kat. 52, II. kat. 194, III. kat. 103 in IV. kat. 48).

Glasovanja se je udeležilo skupno 24.735 volivcev (7232 v trgovskem, 17.123 v obrtnem in 358 v industrijskem). Udeležba je bila torej skoro tricetrtinska (74%), vendar je bilo zaradi kompliciranega volivnega postopanja razmeroma mnogo glasov neveljavnih (pri trgovini 163, pri obrti 349 in pri industriji 21).

Izvoljeni so bili v industriji: I. kategorija kandidati Zveze industrijcev (28—43 glasov), II. kategorija kandidati Jelačin-Ogrinove liste (87—173 glasov), III. kategorija kandidati Jelačin-Ogrinove liste (45—88 glasov) in IV. kategorija kandidati SDS (28—30 glasov). V obrtnem odseku so bili izvoljeni: I. kategorija kandidati SDS (360 glasov), II. kategorija kandidati SDS (417 glasov), III. kategorija kandidati SDS (1074 glasov) in IV. kategorija Jelačin-Ogrinova lista (7520 glasov). V trgovskem odseku so bili izvoljeni: I. kategorija kandidati SDS (vsaka lista po 143 glasov, a žreb je odločil v prilog SDS), II. kategorija kandidati SDS (584 glasov), III. kategorija kandidati SDS (541 glasov) in IV. kategorija kandidati Jelačin-Ogrinove liste (2514 glasov).

Velika večina zborničnih članov bo pripadala torej SDS, čeprav je bilo za Jelačin-Ogrinovo listo oddanih v vsem trgovskem odseku okroglo 500 glasov več nego za JDS in v vsem obrtnem celo nad 2000 glasov več nego za SDS, dočim je v industrijskem odseku primerjava moči težka. Rezultat teh volitev je pa v vsakem pogledu tako zanimiv in poučen, da še v prihodnji številki še povrnemo nanj. X.

Vse naročnike

najvljudneje prosimo, da store čimprej svojo dolžnost in poravnajo svoje zaostanke, ker je naš list navezan izključno le na dohodke naročnine.

Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana
Dunajska cesta št. 35.

Leta 1688 ustanov. **zvonarna** Karlovška cesta 1.

Največja, najstarejša in najbolj vpeljana domača zvonarna, večkrat odlikovana na razstavah v svetovnih mestih, kakor: v Parizu, na Dunaju, v Pragi, v Trstu itd. Njeni prvovrstni zvonovi so razstavljeni na vsakokratnih vzorčnih velesejmih v Ljubljani in v Zagrebu.

Najboljši material. Krasni glasovi. Kratek dobavni rok. Absolutno konkurenčne cene. Ugodni pogoji. Zahtevajte cenik.

Karol Polak
delniška družba.

Tovarna usnja, čevljev in
galanterijskih izdelkov.

Prodaja en gros in en detail v
posebnem lokalu v tovarni.

Zadružno podjetje!

Nova založba

F. Z. Z. O. Z.

v Ljubljani, na Kongresnem trgu
(v nunskem poslopju pri Zvezdi)

ima naprodaj vse pisarniške potreb-
ščine za dom in šolo ter vsakovrstne
knjige v bogatem izboru.

